

Obrat k ideálům lidskosti a 1. stupeň ZŠ

Eva a Radim Pokorní

Žijeme v době atomového věku, rozvoje techniky, kosmonautiky. Ano, člověk dokáže plavat v hloubce jako ryba, vzlétnout jako pták. Ale nezapomínáme na to, co dělá vlastně člověka člověkem? Teprve výchova mění lidské mládě v člověka, majícího určité hodnoty, které v životě uznává. Nejenom rodina, ale i škola je místem, kde se mu hodnoty vštěpují, utvářejí se city a základní znaky povahy.

Do jakého světa přichází dnešní dítě? Do toho, který příliš zaměstnává rodiče a tak u nich zbývá často jen netrpělivost a únava. Do toho, který je plný hádek, videa, hrubosti, sobectví a čachrování. Není to svět rozumný ani pravidelný, po němž dítě tolik touží. Proto hlavní úkol, který by si měl v současnosti uvědomit každý učitel, spočívá především v mravní výchově, ve výchovném působení na charakter. Je třeba vystoupit proti morální devastaci společnosti, prohlubované po dvě generace, devastaci, která je překážkou všech pozitivních změn.

Cesta k ideálům lidskosti je složitá a dlouhá. Nemůžeme provést negaci dosavadního vývoje a vrhnout se k tomu, co cenzura dříve nedopřála, ale obrátit se k humanitě, tvořivosti, demokracii, odpovědnosti. Je nejvyšší čas vést děti k rozpoznávání toho, co je prvořadé a nezbytné a oželení toho, co je třeba láká, ale čeho si zatím dopřát nemohou. Pěstovat v nich úctu k věcem, zvažovat jejich hodnotu, nalézat k nim vztah a rozmařile je neodhazovat. Bude potřeba pěstovat v dětech skromnost a působit na ně tak, aby pro ně bylo samozřejmostí pomáhat těm, kteří jsou na tom hůř než ony.

Na pozornosti a péči věnované té nejmladší generaci bude záležet, zda vyroste rovně, bez pokřivování a deformování.

Je třeba si uvědomit, že základ změn našeho vzdělávacího systému je vnitřní transformací, která musí začít 1. stupněm ZŠ a musí se opírat nejen o otázku vzdělávání, ale i výchovy. Jejím směrem pak bude humanizace prostředí, ve kterém se žák vzdělává, pěstování mezilidských vztahů v duchu úcty, důvěry a spolupráce, humanizace obsahu, aby se dítě učilo rozpoznávat humanistické hodnoty u druhých a samo je produkovat. To by se mělo v praxi odrazit zejména v ústupu od dosavadního učení encyklopedické snůšky informací a důrazem na rozvíjení schopností tvořivé práce a myšlení, samostatnosti, aktivity a odpovědnosti. Cílem je tedy — vychovat člověka citlivého, který umí šťastně a bohatě prožít svůj život.

Stanovit cíle ale nestačí, je nutno převzít odpovědnost za jejich uskutečnění a na základě systémového přístupu směřovat k optimalizaci nejen

dialektických vztahů subjektu a objektu výchovy, ale i k optimalizaci dialektických vztahů podmínek, cílů a prostředků.

· Vydeme ze vztahu učitel — žák. T. G. Masaryk ve svých univerzitních extenzích „Některé problémy pedagogické a didaktické“ hovoří o tom, jak učitel by měl umět nahlédnout do duše dětí, aby vznikla vzájemná důvěra. Jak si ale někteří dnešní učitelé stržení proudem modernosti vyložili ústup od autoritativních postojů k dítěti? Snad ve snaze přiblížit se žákům začali si s nimi tykat a v lavině nespisovné řeči ve vyučování používat věty typu: „Maxi, už mě prudíš, vyfuň na korek.“ V řeči nás obyčejných smrtelníků to znamená: „Maxi, už mě zlobíš, odejdi na korkovou podložku mimo lavice.“ Na jedné straně je potom mnoho slov o respektu k národním zvláštostem, o lásce k rodnému jazyku, kultuře, dějinám a na druhé straně v hodině českého jazyka žvýkající dítě, které neumí spisovně promluvit. Uvědomme si, že role učitele by se měla odklonit od pouhého zprostředkovatele a kontrolora centrálně určených poznatků k organizátorovi výchovně vzdělávacího procesu, ale ten by si měl vytvořit přirozenou autoritu a získat důvěru žáků svým chováním, postoji, názory a hodnotami, které jim bude vštěpovat. Jen tak bude mít žák možnost spolupodílet se na svém vzdělání a výchově, které díky správnému přístupu učitele přerostou v sebevzdělání a sebevýchovu.

Někdy se můžeme setkat i s nedostatečnou znalostí podmínek, která vede k přetížení žáků na jedné straně a k nedostatečnému rozvíjení schopností na straně druhé. Respekt k individualitě patří k základům demokracie. Je proto nutné respektovat vnitřní psychiku dětí, různost potřeb, názorů a schopností jednotlivců. Chceme-li dosáhnout rozvoje a upevnění humanity, demokracie a tvůrčí svobody ve společnosti, musí především škola fungovat skutečně v duchu demokratických principů. Zcela vyloučené pak budou případy, kdy chlapec, který prodělal mozkovou obrnu a kromě postižení motoriky je u něj prokázána dyslexie, dostane na vysvědčení z ČJ — 5 a TV — 4. Přitom jako základ klasifikace byly brány běžné (pro děti bez dyslexie) diktáty, diktované běžnou rychlostí a hodnoceny bez ohledu na vývojovou poruchu. Kam se tady poděla starostlivost o slabé a postižené, laskavost, vlídnost, pochopení? Mravní hodnoty byly ušlapány ponižováním, strašením a výhrůžkami.

Zhodnotíme-li správně podmínky, vyvstane jeden z nejdůležitějších úkolů subjektu výchovy — stanovit cíl. Samozřejmě přiměřený, konkrétní, kontrolovatelný i konzistentní. Musíme se vyhnout řadě úskalí, nevěnovat pozornost jen cílům bezprostředním a nejrychleji dosažitelným, nezaměřit je s obsahem učiva nebo popisem činnosti, nespokojit se s obecnou formulací atd. Objevují se ale i záměny s prostředky a jejich přeceňování. Lavice se uspořádají ve tvaru písmene U, stěny se pomalují a žáci řeší ve skupině příklady na násobilku, které jsou na jedné fólii a žáci jsou čtyři. Jeden zástupce

skupiny řeší, ostatní mu nevěnují pozornost a paní učitelka se usmívá, protože ona je přece „alternativní“. Toto vytržení a přecenění některých, možná jinak i vhodných prostředků, jejich záměna s cílem výchovy může být velmi nebezpečné. Práce přestane být efektivní a bude postrádat i prvky výchovné. Bude-li každému učiteli jasný obecný cíl lidskosti, snadnější bude pak jeho konkretizace pro jakoukoli činnost.

Před subjektem výchovy stojí ale i další úkol — volit vhodné prostředky, vyučovací metody a postupy, aby odpovídaly stejně zájmům výchovy jako dětskému zájmu a které by znovu nastolily radost a podnítily tvořivé úsilí tam, kde se dočasně usídlila jen povinnost. Znovuzrození dnes prožívá hra, skupinová a týmová práce, problémové a badatelské metody, žáci si vyzdobují třídy a hrají divadlo. I umění slouží stále více ke vštěpování zásad mravního jednání, lásky k lidem a kraji, obdivu a úctě ke krásám světa. Ale i tady existují extrémy a pod rouškou „alter“ se žáci válejí pod lavicemi a prvňáčci v této poloze dokonce i píší. Držení těla těchto dětí bude jen těžko správné a popírání prvků estetiky při úpravě v jejich sešitech jim do života také asi moc nepřidá. Někde se zase ve snaze zavděčit dítěti za každou cenu objevují prvky pedocentrismu, o jejichž škodlivosti snad ani nemusíme hovořit.

Jak má tedy učitel postupovat? Přísluší mu projektovat činnosti, které umožní dětem stát se člověkem, získat zkušenosti života a jít rovně cestou k hodnotám lidskosti. Musí být pro žáky vzorem a příkladem, jen tak se hrdě postaví k odkazu předků a převezme odpovědnost za budoucnost světa. Vždyť o spojení vzdělání s výchovou, o humanitě a demokracii hovořil již Komenský. O významu příkladu učitele zase Masaryk. Proto svobodně a s co největší odpovědností vybírejme učitele, kteří budou zárukou co nejlepší hodnotové orientace žáků. Těm pak vytvořme co nejlepší podmínky pro jejich práci a spravedlivě je za ni odměňme. Význam učitelů prvního stupně ZŠ je třeba v dnešní době velmi zdůraznit, poukázat na nesmírnou náročnost, která vyplývá z nutnosti položení pevných základů nejen pro další vzdělání, ale i výchovu. Nepodceňovat význam jejich akademického vzdělání a dalšího zvyšování kvalifikace postgraduálním studiem.

Budeme-li mít v paměti Masarykův požadavek hospodářské a politické nezávislosti učitele, autority v rodině, škole i obci, jen tak se na našich školách zvýší počet skutečně kvalitních učitelek a hlavně učitelů s odpovědným a kvalifikovaným přístupem k výchově dětí a omezí se počet extrémů, prázdných slov o školství a ve školství.